

УДК [340.15:711.4](436:477.83/.86)»17/19»:340.13
DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.57>

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДЖЕРЕЛ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVIII – ПОЧАТОК XX СТ.)

Тарасович О.І.,

*аспірант кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2531-8791>
e-mail: tarasolka@ukr.net*

Тарасович О.І. Становлення та розвиток джерел правового регулювання містобудівної діяльності в Австрії та Австро-Угорщини (друга половина XVIII – початок XX ст.)

У статті проаналізовано становлення та розвиток джерел правового регулювання містобудівної діяльності в Австрії та Австро-Угорщини (друга половина XVIII – початок XX ст.). Зазначено, лише через 12 років після приєднання Галичини австрійський уряд почав ретельно класифікувати населені пункти. Потреба такої класифікації була зумовлена потребою укладення покажчика до детальної мапи країни. Поділ населених пунктів на міста/містечка/села мали здійснити самі циркулярні канцелярії внаслідок розпорядження судового декрету від 28 жовтня 1784 р. У новому губернаторському розпорядженні з цього приводу від 13 грудня 1784 р. на самому початку зазначалося, що циркулярні канцелярії, незважаючи на чіткі вказівки губернаторства, кваліфікували поселення як міста, містечка і села лише на основі їх розташування, розміру, кількості жителів, забудови, а отже, не на основі належної атрибутики. Також губернія розпорядилася, що містом (Stadt) вважати поселення, яке має привілей бути містом. Коли поселення не мали такого привілею, їх слід було вважати селами (Dörfer). Класифікація поселень мала ґрунтуватися виключно на їхніх привілеях і жодні інші міркування не могли бути прийняті до уваги; тому застосовувався тільки історичний критерій, і в результаті всі привілеї з польських часів були прийняті в тих пунктах їх положень, які визнавали поселення містом або містечком.

Встановлено, що правове регулювання містобудівної діяльності в Австрії у XVIII–XIX ст. базувалося в основному на законодавчих актах різного характеру. Загальні правила будівництва визначив Цивільний кодекс 1811 р., Закон про міські права, Закони про будівництво 1829 і 1868 рр., окремі будівельні устави для галицьких міст/містечок, ухвалені в другій половині XIX ст. Важливу роль у дослідженні порушеної теми відіграють матеріали йосифінської та францисканської метрик, описи місцевостей і зазначенням статусу поселень, будівельні норми, встановлені для окремих міст/містечок Галичини у складі монархії Габсбургів. Джерелами правового регулювання містобудівної діяльності в Австрії та Австро-Угорщини (друга половина XVIII – початок XX ст.) виступали закони та положення, прийняті на рівні центрального та місцевих урядів (магістрати, губернські правління). Перелік таких джерел широкий – від Цивільного кодексу до місцевих спеціалізованих будівельних законів. Органи влади приймали також положення щодо питань охорони культурної спадщини та пам'яток архітектури. Впроваджені австрійським урядом нововведення мали на меті впорядкувати будівельну діяльність.

Ключові слова: джерела права, містобудівна діяльність, правове регулювання, Галичина, Австрійська монархія.

Tarasovych O.I. Formation and development of sources of legal regulation of urban planning activities in Austria and Austria-Hungary (second half of the 18th – beginning of the 20th century).

The article analyzes the formation and development of sources of legal regulation of urban development in Austria and Austria-Hungary (second half of the 18th - beginning of the 20th century). It is noted that only 12 years after the annexation of Galicia, the Austrian government began to carefully classify settlements. The need for such a classification was determined by the need to add an index to a

detailed map of the country. The division of settlements into cities/towns/villages was to be carried out by the circular offices themselves as a result of the order of the court decree dated October 28, 1784. In the new governor's order on this matter dated December 13, 1784, it was noted at the very beginning that the circular offices, despite clear instructions governorates, qualified settlements as cities, towns and villages only on the basis of their location, size, number of inhabitants, buildings, and therefore not on the basis of proper attributes. The province also ordered that a city (Stadt) should be considered a settlement that has the privilege of being a city. When settlements did not have this privilege, they were to be considered villages (Dörfer). The classification of settlements was to be based solely on their privileges and no other considerations could be taken into account; therefore, only the historical criterion was applied, and as a result, all the privileges from Polish times were accepted in those clauses of their provisions that recognized the settlement as a city or town.

It has been established that the legal regulation of town planning activities in Austria in the XVIII–XIX centuries. was based mainly on legislative acts of various nature. The general rules of construction were determined by the Civil Code of 1811, the Law on City Rights, the Laws on Construction of 1829 and 1868, separate construction statutes for Galician cities/towns, adopted in the second half of the 19th century. Materials from the Josephine and Franciscan metrics, descriptions of localities and indicating the status of settlements, building regulations established for individual cities/towns of Galicia as part of the Habsburg monarchy play an important role in the study of the subject. The sources of legal regulation of town planning activities in Austria and Austria-Hungary (second half of the 18th - beginning of the 20th century) were the laws and regulations adopted at the level of central and local governments (magistrates, provincial boards). The list of such sources is wide - from the Civil Code to local specialized construction laws. The authorities also adopted provisions on the protection of cultural heritage and architectural monuments. The innovations introduced by the Austrian government were aimed at streamlining construction activities.

Key words: sources of law, urban planning activity, legal regulation, Galicia, Austrian monarchy.

Постановка проблеми. Серед багатьох чинників, що негативно впливають на реформування містобудівної діяльності в сучасній Україні, є недостатня розробленість і ефективність відповідного законодавства. Державна влада, орієнтуючись на найближчі цілі, спрямовує свою діяльність на створення сприятливого матеріально-просторового середовища життєдіяльності людини в поселеннях та районах розселення. На сьогодні важливим також, як видається, є здійснювати якісні дослідження інженерно-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем формування життєвого середовища, що включає конструювання систем населених місць, їх планування й забудови. Зокрема у сфері містобудівної діяльності необхідно здійснити розроблення методології аналізу та синтезу різноманітних типів містобудівних об'єктів (регіонів, міст, сіл та їх структурних елементів), вивчення національного та міжнародного досвіду для удосконалення сучасного містобудування, обґрунтування державної містобудівної політики, інформаційного забезпечення містобудівної діяльності. Ці заходи мають сприяти забезпеченню процесів ефективного управління розвитку населених місць та територій, планування забудови, реконструкції та експлуатації населених місць та регіонів відповідно до потреб населення й виробництва. Проте на сьогодні у сфері містобудівної діяльності є низка серйозних проблем: безпланова, скупчена забудова, незадовільне санітарне забезпечення, шум, забруднення повітря та ін. Вирішення цих проблем передбачає: раціональне планування забудови, обмеження росту великих міст, натомість малих, правильний вибір території, її розподіл на зони (житлова, промислова, комунально-складська, зовнішнього транспорту, приміська) та ін.

Фахівці з сфери містобудівної діяльності вбачають один із шляхів розв'язання цієї проблеми у вивченні та використанні в українському законодавстві зарубіжного та національного досвіду містобудівної діяльності. Проте цей шлях належним чином не враховує національних та місцевих особливостей розвитку сфери містобудівної діяльності, які можуть звести нанівець усі намагання вирішення цієї важливої соціальної проблеми. Разом з тим в Україні накопичено багатий власний історичний розвиток сфери містобудівної діяльності, який варто брати до уваги.

Значний інтерес представляє вивчення становлення і розвитку джерел правового регулювання містобудівної діяльності в Австрії та Австро-Угорщини (друга половина XVIII – початок XX ст.). Аналіз історичного досвіду становлення і розвитку джерел правового регулювання містобудівної діяльності в Австрії та Австро-Угорщини (друга половина XVIII – початок XX ст.) матиме,

безперечно, велике пізнавальне, історико-теоретичне та практичне значення. Дослідження в історико-правовому контексті дає змогу насамперед заповнити прогалини в історико-юридичному знанні про становлення і розвиток правового регулювання містобудівної діяльності у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 р.) і на цій основі виробити об'єктивну концепцію національного розвитку містобудівної діяльності в сучасній Україні.

Метою статті є історико-правовий аналіз становлення та розвитку джерел правового регулювання містобудівної діяльності в Австрії та Австро-Угорщини (друга половина XVIII – початок XX ст.)

Виклад основного матеріалу. Як відомо, після першого поділу Речі Посполитої до складу Австрійської монархії було приєднано Галичину та частину польських земель і створено окремий коронний край – Королівство Галичини і Лодомерії. Значну увагу австрійська влада у приєднаній Галичині приділяла містобудівній діяльності, оскільки розглядала міста як потенційні промислові центри країни (за зразком до пруських чи британських). Серед низки проблем, які виникали у австрійської влади щодо упорядкування містобудівної діяльності у Галичині, була потреба уніфікації правового регулювання цієї діяльності.

У XVIII–XIX ст. містобудівна діяльність в Австрійській імперії регулювалась різними видами законодавства, які включали в себе загальні правові акти, спеціальні закони, регулюючі процедури видачі дозволів на будівництво та інші нормативні акти. Основні джерела правового регулювання містобудівної діяльності в Австрійській імперії на той час були загальні правові акти, такі як Конституція Карла VI Габсбурга, Закон про міські права (Stadtrecht), Цивільний кодекс (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch) та інші, які встановлювали загальні принципи містобудівної діяльності, включаючи правові основи землекористування, забезпечення безпеки будівництва та збереження історичних пам'яток.

Конституція Карла VI Габсбурга (1711–1740) містила декілька положень про будівництво. Найважливіші з них передбачали: 1) спорудження нових будівель повинно здійснюватися з дозволу відповідних міських властей; 2) при будівництві нових будівель повинні бути дотримані відповідні будівельні норми та правила; 3) спорудження нових будівель повинно здійснюватися з використанням якісних матеріалів; 4) забороняється спорудження будівель, які можуть створити небезпеку для життя та здоров'я людей; 5) при будівництві нових будівель необхідно дотримуватися відповідних правил дизайну та архітектури, щоб зберегти естетичний вигляд міста (у конституції не конкретизувалось яким чином); 6) міська влада повинна забезпечувати збереження та реконструкцію історичних та культурних пам'яток міста. Значною мірою, Конституція Карла VI Габсбурга. Ухвалена у найбільш спокійні роки імперії, мала на меті у сфері будівництва забезпечити порядок у містах та запобігти неорганізованому будівництву [1, с. 250].

Після входження Галичини до складу монархії Габсбургів розпочався процес поширення австрійського цивільного права на приєднані території. Наприкінці XVIII ст. в Австрійській імперії завершилися основні роботи над кодифікацією цивільного кодексу. У 1797 р. його спочатку впровадили в Західній, а 1798 р. – у Східній Галичині [2, с. 220–222]. Цей кодекс став основою для подальшого вдосконалення цивільного законодавства. Після відповідних доповнень у 1811 р. *Цивільний кодекс* був затверджений імператором, а наступного року впроваджений в дію. Кодекс, який складався з 1502 статей, поділявся на три частини (крім вступу): перша частина – особисті права (статті 15–284), друга частина – речові права (статті 285–1341), третя частина – спільні постанови, що стосуються особистих і речових прав [3, с. 88–96].

Австрійський Цивільний кодекс 1811 р. містив декілька статей про будівництво (ст. 477–480), які передбачали, що власник землі має право споруджувати будівлі на своїй землі та розмішувати їх за власним розсудом, але повинен дотримуватися будівельних норм та правил; будівельники повинні забезпечувати якість проведених робіт і відповідати за порушення під час будівництва; відповідальність власника будівлі за спричинену шкоду, завдану будівництвом [4, с. 73–75]. Як бачимо, ці статті були досить загальними та не деталізували процес будівництва і його правове регулювання.

Одним з найважливіших законодавчих актів, що регулювали містобудування в Австрії, був *Закон про будівництво (Bauordnung)*, прийнятий у 1829 р. Цей закон встановлював правила щодо забудови території, будівництва та експлуатації будівель, а також процедури отримання будівельних дозволів [5, с. 8]. Закон про будівництво 1829 р. регламентував різні аспекти містобудівної діяльності, зокрема: 1) *збудову території* (встановлював правила щодо максимальної висоти

будівель, розмірів ділянок для будівництва, дозволених відстаней між будівлями тощо); 2) *власне будівництво* (закон вимагав, щоб будівництво відповідало певним стандартам якості та безпеки, встановлював процедуру отримання будівельних дозволів. Також були встановлені правила щодо будівництва різних видів будівель, включаючи житлові, промислові, громадські тощо); 3) *експлуатацію будівель* (Закон встановлював правила щодо експлуатації будівель, включаючи питання безпеки будівлі та її мешканців); 4) *контроль та нагляд* (Закон передбачав систему контролю та нагляду за будівництвом, включаючи обов'язковий огляд будівлі перед її введенням в експлуатацію, та право на проведення інспекцій будівельних майданчиків) [6, с. 8].

Закон про будівництво 1829 р. був важливим кроком у розвитку правового регулювання містобудування в Австрії та став базою для подальшого розвитку законодавства у цій галузі. Згодом, у 1867-1868 р. було прийнято новий *Закон про будівництво*, який розширив права місцевих органів влади щодо контролю за будівельною діяльністю. Він визначав процедуру *видачі дозволів* від місцевих органів влади – після перевірки відповідності проекту будівництва всім вимогам закону будівельних; *будівельні стандарти*, яких було потрібно дотримуватися під час спорудження будівлі, включаючи вимоги щодо її міцності, вентиляції, освітлення, пожежної безпеки; правила періодичного *контролю та огляду* споруд державними органами; накладення штрафів на тих, хто порушував будівельні вимоги закону (включно з вимогою зносу будівель); правила щодо прокладення та експлуатації підземних комунікацій, зокрема, каналізації, водопостачання [7, с. 9]. Закон про будівництво 1868 р. став важливим інструментом для забезпечення якості та безпеки будівництва в Австро-Угорщині, а його положення були основою для подальшого розвитку законодавства у цій галузі [8, с. 9].

У 1882 р. будівельну уставу (*Budownicza ustawa*) розроблено для 29 міст, зокрема для Бродів, Бережан, Бучача, Дрогобича, Городка, Ярослава, Коломиї, Перемишля, Жешува, Самбора, Сокаля, Станіславова, Стрия, Тернополя та ін. Львів отримав оновлену будівельну уставу у 1885 р. Нарешті, у 1889 р. визначено будівельні устава для 131 містечка, серед яких Белз, Бібрка, Богордчани, Болахів, Буськ, Ходорів, Долина, Галич, Калуш, Краківець, Підгайці, Перемишляни, Рогатин та ін. [9, с. 17-18].

У другій половині XIX ст. у містах Австро-Угорської імперії були ухвалені *Закони про міські права* (*Stadtrecht*), покликані регулювати роботу міської адміністрації та організацію міського самоврядування. Тодішнє законодавство передбачало класифікацію міст залежно від кількості населення на три категорії: великі, середні та малі міста. Закони про міські права визначали місцеву владу як важливий елемент міського самоврядування, встановлювали склад та повноваження міської ради, яка обиралася на основі загальних виборів. Закони також регулювали фінансову сторону управління, визначали право магістратів збирати місцеві податки та збори, а також розпоряджатися місцевим бюджетом. Закони про міські права надали містам право на розвиток місцевої інфраструктури [10]. На початку XX ст. в імперії діяли різні законодавчі акти, які визначали порядок будівництва та планування міст. Зокрема, в 1907 р. був прийнятий закон про будівництво та планування міст, який стосувався розвитку міських територій та встановлював вимоги до якості житла, міської інфраструктури та транспортної мережі.

Від самого початку приєднання Галичини австрійський уряд проводив переписи населення з військовою метою. У цих списках населені пункти позначалися селами (*Dörfer*), містечками (*Marktflecken*) або містами (*Städte*). Таким чином, австрійські чиновники, які не мали попередніх списків міст, могли досить вільно класифікувати поселення, яке описували [11, с. 24-25]. У результаті цього виникли розбіжності у трактуванні того, яке поселення є містом/містечком. Підґрунтям для змін в регулюванні містозабудови слугувала аналітична записка австрійського надвірного радника Яна Вацлава Маргеліка. Він разом із спеціальними комісарами влітку 1783 р. інспектував Королівство Галичини і Лодомерії [12, с. 5]. 3-поміж висловлених пропозицій зміни передбачали проведення поділу міст на королівські (державні) і приватновласницькі [13, с. 3-5].

Важливим джерелом вивчення джерел правового регулювання містобудівної діяльності в Австрії та Австро-Угорщини (друга половина XVIII – початок XX ст.) була Йосифінська метрика та міські описи, які мають надзвичайно багатий інформаційний пласт, але водночас становить величезну складність у вивченні цих джерел. Насамперед це пов'язано з тим, що кадастрові звіти мають складну структуру. Серед них є описові матеріали (описи кордонів) і табличні списки в різних форматах. Книги обмірів мають дуже складне оформлення, що є результатом специфічного методу реєстрації ділянок. Належність землі одному користувачеві зазвичай фіксувалася не

в одному, а в кількох книгах. За відсутності зведених відомостей (книги витягів) без ретельного аналізу змісту книги обмірів неможливо визначити, скільки землі належало конкретному користувачеві. З іншого боку, сама по собі публікація витягів не відображає повної структури землі, що перебувала у розпорядженні конкретного користувача. У зведеннях також відсутні дані про просторове планування міста, топоніміку тощо (будинки, господарські будівлі, інфраструктура) [14, с. 25]. Книга обмірів була представлена в редагованому вигляді, тобто у вигляді списку всіх мешканців, з повною інформацією про структуру земельної власності та отримані з неї врожаї. Матеріали, підготовлені за вищезазначеними принципами, складаються з трьох основних елементів: загальна характеристика міста, нормативно-правові акти та табличні зведення [15, с. 7-8]. На основі відомостей, що містяться в Йосифінській метриці та міських описах, можна дуже точно визначити: 1) *правовий статус і місце розташування міста*, тобто тип населеного пункту (місто, селище, село, селище), адміністративну приналежність (район, майновий комплекс), географічне положення та сусідні міста; 2) *структуру власності*, тобто прізвища (імена) всіх спадкових власників і наявність спільної землі (наприклад, міської чи комунальної); 3) *фізичний простір*, включаючи: земельну площу, розділену на домініальну та сільську, площу спірної землі (якщо така була), просторове розташування, тобто поділ міста на місцевості (їх розташування, топографічні назви), наявність площ і пустирів, тип житлової забудови, тобто кількість і структура житлових будинків (звичайні будинки, дачні будинки, котеджі тощо), наявність громадської забудови, тобто кількість, вид і місце розташування комунальних об'єктів (офіси, військові об'єкти, монастирі, церкви, школи тощо), наявність і тип господарських будівель (млини, цегельні тощо), наявність технічної інфраструктури, тобто кількість і розташування доріг, бродів, мостів, насипів, дамб тощо, наявність таких фізико-географічних об'єктів, як річки, струмки, озера, ставки; 4) *громадсько-політичний простір*, тобто центри влади (муніципальні, придворні, державні), церкви, монастирі, військові гарнізони; 5) *соціальний простір*, зокрема опис правового становища окремих категорій населення, релігійно-національний склад (наприклад, кількість християн та юдеїв). Частина, визначена як вибрані тексти джерел і реєстри, включає: 1) копію опису міста; 2) реєстр правил фасцинації, що містить зведену характеристику топографічного положення міста та узагальнену характеристику земель; 3) опис громади, зокрема початкову частину міського опису, який містив характеристику соціальної структури мешканців [16, с. 25].

Отже, правове регулювання містобудівної діяльності в Австрії у XVIII–XIX ст. базувалося в основному на законодавчих актах різного характеру. Загальні правила будівництва визначив Цивільний кодекс 1811 р., Закон про міські права, Закони про будівництво 1829 і 1868 рр., окремі будівельні устави для галицьких міст/містечок, ухвалені в другій половині XIX ст. Важливу роль у дослідженні порушеної теми відіграють матеріали йосифінської та францисканської метрик, описи місцевостей і зазначенням статусу поселень, будівельні норми, встановлені для окремих міст/містечок Галичини у складі монархії Габсбургів. Джерелами правового регулювання містобудівної діяльності в Австрії та Австро-Угорщини (друга половина XVIII – початок XX ст.) виступали закони та положення, прийняті на рівні центрального та місцевих урядів (магістрати, губернські правління). Перелік таких джерел широкий – від Цивільного кодексу до місцевих спеціалізованих будівельних законів. Органи влади приймали також положення щодо питань охорони культурної спадщини та пам'яток архітектури. Впроваджені австрійським урядом нововведення мали на меті впорядкувати будівельну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Шмидт Г. Карл VI (1711–1740). Шиндлинг А., Циглер В. Кайзеры (Священная Римская империя, Австрия, Германия). Пер. с нем. Ростов-на-Дону: “Феникс”, 1997. С. 250.
2. Бойко І.Й. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918): *навчальний посібник*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка 2017. 312 с.
3. Бойко І.Й. Правове регулювання цивільних відносин на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Вип. 57. Львів, 2013. С.88–96.
4. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. Teil 2. Wien: k. k. Hof- und Staats-Druckerey, 1811. S. 73–75.
5. Die Bauordnung von 1829. Hagen A. Wiener Bauordnungen und Planungsinstrumente im 19. Jahrhundert. Wien: Zentrum für Umweltgeschichte, 2015. S. 8.

6. Die Bauordnung von 1829. Hagen A. Wiener Bauordnungen und Planungsinstrumente im 19. Jahrhundert. Wien: Zentrum für Umweltgeschichte, 2015. S. 8.
7. Die Bauordnung von 1868. Hagen A. Wiener Bauordnungen und Planungsinstrumente im 19. Jahrhundert. Wien: Zentrum für Umweltgeschichte, 2015. S. 9.
8. Die Bauordnung von 1868. Hagen A. Wiener Bauordnungen und Planungsinstrumente im 19. Jahrhundert. Wien: Zentrum für Umweltgeschichte, 2015. S. 9.
9. Skorowidz ustaw i rozporządzeń ogłoszonych w dzienniku ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim od r. 1860 do 1899. Zestawili Leopold Brąglewicz i Feliks Słotwiński, urzędnicy Wydziału krajowego. Lwów: Nakładem wydziału krajowego, 1900. S. 17-18.
10. Langes 19. Jahrhundert. https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Langes_19._Jahrhundert
11. Nakazuie opisanie inwentarzów Dóbr wszystkich, 1772. Edicta et mandata regnis Galiciae et Lodomeriae a die 11. September 1772 in itae possessionis promulgata. Leopoli: Typis Viduae Josephae Piller, 1773. S. S. 24-25.
12. Tokarz W. Galicja w początkach ery Józefińskiej w świetle ankiety urzędowej z roku 1783. Kraków: Akademia Umiejętności, 1909. S. 5.
13. ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 4 (Т. 2), спр. 7655 (Повідомлення Надвірної канцелярії про зміст імператорських розпоряджень по проведенню заходів в зв'язку з проектом і зауваженнями надвірного радника Маргеліка, 1783 р.), арк. 3–5.
14. Na styku kultur i narodów Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym. Tom XXXII Busk, Kutkorz, Pomorzany, Radziechów i Stanisławczyk. Opracował Grzegorz Zamoyski. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, 2020. S. 25.
15. Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів. Відп. ред. П. Захарчишина. Львів: Львівська обласна книжкова друкарня, 1965. С. 7-8.
16. Górak A., Latawiec K. Kancelaria organów w Galicji. UMCS. 2012. 312 s.